

yeterli" eş güdümlü iki ölçüt iken, 1982 Anayasasında "ekonomik istikrarın korunması" öncelikli ölçüt haline getirilmiştir. Bu arada 1961 Anayasasındaki "iktisadi gelişme"nin 1982 Anayasasında "ekonomik istikrarın korunması"na dönüştürülmüş olmasının da altı çizilmelidir.

5. Devlete sosyal haklarda hem teşkilâtı hem de bunları gerçekleştirici faaliyetleri kurma görevi yüklenmiş olmasına karşılık ekonomik özgürlük ve haklarda asıl olan, "özgürlük" mefhumundan kaynaklanan bireyin

iradesidir. Devletin bu konudaki görevi, bunların kanunen korunmalarının sağlanması görevidir. Bir teşkilât veya bir faaliyetin kurulması sözkonusu değildir. **Devlet sosyal haklarda sözkonusu olan görevlerini kamu hizmetleri şeklinde görecektir. Yoksa bunların birer hak olarak nitelendirilebilmesine karşın yukarıda açıkladığım sebeplerle bireye bizzat talep hakkı verdiklerini söyleyebilmemiz oldukça güçtür.**

HAKLAR VE ÖDEVLER

Vehbi HACIKADİROĞLU

'Hak' sözcüğünün değişik anlamları vardır. Bizi ilgilendiren "A'nın B de hakkı vardır" tümcesindeki anlamdır. Spinoza bu anlamdaki hakkı 'güç' terimleri içinde tanımlamak istiyordu. Ona göre A'nın hakkı, A'nın B üzerinde uygulayabileceği güçtür. Ancak, kesinlikle hakkı olduğu bilinen kimselerin bile haklarını alamadığı durumlar bulunduğu göre hakkın, etik bakımdan bir güç olduğu kabul edilse bile, edimsel olarak onun bir güç olduğu söylenemez.

Hakkın, yasanın desteklediği bir iddia olduğunun söylenmesi durumunda da benzer bir uyuşmazlıkla karşılaşırız. Haklı bir insan, ya bir iddiada bulunmaya gerek görmediği ya da hakkının bulunduğu habersiz olduğu için bir iddiada bulunmamış olabilir. Fakat bu onun bir hakkının bulunduğu gerçeğini değiştirmez.

Hakkı, haklı olan kimseden başka birisinin ödevinin karşılığı olarak tanımlamak en kolay yol gibi görünür. Ancak, hiç bir ödevin karşılığı olmayan hakların bulunabileceği olasılığı bir yana, ödevin tanımlanmasındaki güçlükler de hakkın tanımındakinden daha az değildir. Öyle ki, bir yandan hakkı ödevin

karşılığı olarak tanımlarken bir yandan da ödevi hakkın karşılığı olarak tanımlamak gibi bir döngüsellikten kurtulmak hiç de kolay değildir. Üstelik, hakkın ne olduğu açıkça bilinmeden onun her zaman bir ödevin karşılığı olduğu neye dayanarak söylenebilir?

D. Ross'a göre 'hak' sözcüğünün anlambilimsel (semantik) bir yöneltimi (reference) yoktur. İçinde bu terimin geçtiği tümceler, bu terimi kullanmadan fakat yine de, koşullayıcı olgularla koşullu sonuçlar arasındaki bağlantıyı göstererek, yeniden yazılabilir. Hak kavramının tam bir uygunlukla kullanıldığı durum, yasal düzenin, bir kimsenin -belli bir alanda- kendi çıkarlarını korumak amacıyla dilediği gibi davranma özgürlük ve gücünü sağlamayı amaçladığı durumdur. Hak kavramı bireyin özerk istenç bildirimini belirtir.

Her durumda, bir kimsenin hakkı o kimsenin belli bir durumdaki çıkarlarının başka bir kimse ya da kimselere karşı korunmasını sağlamaktadır. Burada asıl sorun, insanların, belli durumlarda yasalarca korunması gereken haklarının bulunup bulunmadığıdır. Yani haklar, pozitif hukuk yandaşlarının öne sürdüğü gibi, yalnızca yasa koyucunun korumayı uygun gördüğü

çıklarlarla ilgili olup bunlara, olsa olsa, bir de gelenek ve göreneklerin belirlediği moral haklar mı eklenecektir, yoksa insanın doğasından gelen özelliklerin, korunmasını zorunlu kıldığı bir takım haklar da var mıdır? İşte hak konusunda önemli olan, bu sorunun yanıtlanmasıdır. Bunun için de genellikle haklılık olarak nitelenen durumların kaynağının araştırılması gerekir. Hak kavramının gerçek anlamı da ancak onun kaynağının belirlenmesiyle anlaşılabilir. Öte yandan, hak kavramı ancak toplumsal yaşam içinde ortaya çıktığına göre, önce toplumsal yaşamın haklarla ilgili özelliklerini ele almak gerekiyor.

Toplum içinde yaşayan insan, tek başına yaşayan insan ya da hayvan gibi, bedensel yapısının ya da içgüdülerinin tutsağı durumunda değildir. Örneğin toplum içinde yaşayan insan acıktığı zaman hemen ava çıkmak ve ilk elde ettiği avla karnını doyurmak zorunda değildir. O, eli altında bulunan sonsuz çeşitlilikteki yiyecekler arasından kendisi için en uygun gördüklerini seçip, yine kendisi için en uygun olan zamanda bunları yiyerek yaşamını, tek başına yaşayan insanınkiyle ölçüştürülemeyecek bir özgürlük içinde sürdürebilir. Toplumsal yaşamdaki insan, bedensel yapısının özellikleriyle de sınırlı değildir. Kanatları bulunmamasına karşın istediği yere uçabilir. Bedeni uzun süre yüzmeye elverişli olmasa bile okyanusları aşarak istediği yere gidebilir. Yani toplum içinde yaşayan insan, tek başına yaşayan insana bakışla sonsuz denecek bir özgürlük içindedir.

İnsanı insan yapan da onun doğa karşısındaki bu özgürlüğüdür. Buna göre, insanın toplumsal yaşamı özgürlük elde etmek için seçtiği, hatta onun, toplumsal yaşama girmeden önce bir tür hayvandan başka bir şey olmayıp, gerçek insanlığını toplumsal yaşamla kazandığı söylenebilir. Bu da insanın, özgürlüğünü olduğu gibi, insanlığını da başka insanların yardımıyla kendisinin ürettiği anlamına gelir.

Günümüze dek insanın bu açıdan görülememiş olması, hukuk ve etik gibi, insanlar arasındaki ilişkileri konu alan sistemlerin açıklanmasında büyük tutarsızlık ve çelişkilere düşülmesine neden olmuştur. Bunun Eski Yunanda böyle olması doğal karşılanabilir. Bütün canlıların kendi zamanında nasılsalar öyle yaratıldığını öne süren Aristoteles'in, insanın insanlığını toplumsal yaşamdan kazandığını düşünebilmesi olanaksızdı. Aristoteles, olsa olsa, insanın toplumsal yaşam dışında iyi bir yaşam sürdüremeyeceğini düşünebilirdi. Nitekim öyle düşünüyordu. Daha sonra göksel olarak nitelenen dinler de ilk insanın düşünme hatta konuşma yetisiyle birlikte yaratıldığını bildirir.

Bu yanlış insan anlayışının dinsel inançlardan bağımsız olarak düşünme iddiasında bulunan çağdaş filozoflarda da hiç bir değişikliğe uğramadan sürdüğü söylenebilir. Örneğin Hobbes'a göre bir toplumsal yaşam içinde örgütlenmemiş bir insan, doğası bakımından, bencildir ve başka her insana düşmandır. Her insanın her şeyde, bu arada başkalarının bedeninde de, hakkı vardır. Bu insanın özgürlüğü tam ve yetkindir.

İnsanın doğuştan özgür olduğunu öne süren yalnız Hobbes da değildir. Locke'a göre de doğal durumdaki insanın kendi uygun gördüğü gibi davranma özgürlüğü vardır. J. J. Rousseau'ya göre de "İnsan özgür doğmuştur ve her yerde zincirlenmiş durumdadır". Bu düşünürlerin sözünü ettiği özgürlüklerin ne olduğunu anlamak olanaksızdır. Yaşamını sürdürmek için içgüdüünün gösterdiğinin dışında hiç bir yol bilmeyen bir insanın özgürlüğü, olsa olsa, yaşam yerine ölümü seçme özgürlüğü olabilir. Oysa doğanın insana böyle bir özgürlüğü bile verdiği kuşkuludur. Toplumsal bir örgütlenme içinde bulunmayan insanın, kendisine bir özgürlük sağlayabilecek bilgisi olamaz. Bilgisi olsaydı bile, tek başına bu bilgiden yararlanacak araç ve gereç yapamayacağı için özgürlük yine söz konusu olamazdı.

Buna karşın düşünürlerin bu “doğuştan özgürlük” kavramı üzerinde direnmeleri sürmüş ve Kant'ta bu anlayış en sistematik biçimine ulaşmıştır. Kant'a göre insan, etik yönüyle nedensellik yasalarından bağımsız yani özgür bir varlıktır. Günümüzde de böyle bir özgürlüğe inanan ve etik ilişkiler sözkonusu olduğunda, doğa karşısındaki özgürlükten büsbütün başka türden bir özgürlüğün düşünülmesi gerektiğini öne sürenler vardır. Ayrıca, ortak bir yönetim altında bulunmayıp da yine de birbiriyle etik ilişkiler kurabilen insan topluluklarının bulunabileceğini düşünenler de vardır. Böyle düşünenler, birbiriyle işbirliği yaparak ortak üretimde bulunmayan insanların, içgüdülerinin belirlediğinin dışında bir davranışta bulunma özgürlüğünü nasıl elde edebilecekleri konusu üzerinde de biraz düşünürlerse, öne sürdükleri görüşlerin anlamsızlığını görebilirler.

Doğuştan özgürlük anlayışı içinde bir insanın haklarından söz edildiği zaman bu hak kavramı da, tıpkı doğuştan özgürlük kavramı gibi, bütün anlamını yitirmiş olur. Çünkü hak, insanın başkalarıyla ortaklaşa gerçekleştirdiği üretimden kendisine düşen pay olarak tanımlanmadığı zaman ona bir anlam vermek olanağı bulunamaz.

Böylece, insan özgürlüğü üzerinde biraz düşündüğümüzde, her toplumu, özgürlükler üreten ve bunları kendi üyelerine dağıtan birer özgürlük üretim birliği olarak görmekten başka çıkar bir yolun bulunmadığını kabul etmek zorunda kalırız. Gerçekten, tek başına yaşayan ya da işbirliği düzeninde örgütlenmiş bir toplumun üyesi olmayan bir insan, toplum içinde işbirliğiyle üretilen özgürlüklerin bir zerresini bile üretemez. Örneğin yüz kişinin çalıştığı bir otomobil fabrikasında belli bir sürede yüz otomobil üretiliyorsa (insanları uzaklıkların tutsaklığından kurtaran otomobilin bir özgürlük aracı olduğu açıktır) bir tek kişi aynı süre içinde, bütün bir otomobil üretmek şöyle dursun, onun bir vidasını bile üretemez. Yani özgürlük tek tek insanların

değil, insanlar arasında gerçekleşen işbirliğinin ürünüdür.

Ancak, yalnız başına işbirliği de üretim için yeterli değildir. Otomobilin icat edilmemiş olduğu bir çağda ya da bir fabrikanın bulunmadığı bir yerde, ne kadar çok insan ne kadar uzun süre çalışırsa çalışsın yine de otomobil üretemez. Genellikle her türlü üretim için, fabrika, yol, su, enerji gibi bir çok altyapı kuruluşlarının gerekli oluşu bir yana, bu kuruluşlardan yararlanmayı ve üretimi gerçekleştirmeyi olanaklı kılacak bir bilgi birikimi de gereklidir. Bilgi de altyapı da toplumsal yaşamın başlamasından beri süregelen bir birikimin ürünü olarak ortaya çıkar.

Eski zamanlardan beri üretimde birikimlerin ve işbirliğinin payı, bilerek ya da bilmeyerek, gözardı edilmiş ve üretimin tek tek insanların çabalarının birleşmesinden oluşan bir ortak çabanın ürünü olduğunu kabul etmek gelenek olmuştur. Öyle ki, diyelim bir otomobil fabrikasında üretilen otomobillerin tümünü yalnızca o fabrikada çalışan işçi ve yöneticilerle anapara sahibinin ürettiği kabul edilmekte ve tartışma bunlardan her birinin üretime katkısının nasıl hesaplanacağı konusu üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Oysa günümüzden 200 yıl önce ne kadar çok sayıda güçlü ya da bilgili insan ne kadar çok çalışırsa çalışsın bir tek otomobil bile üretemezdi. Demek ki üretimde belki de en büyük pay insanlığın bilgi, teknoloji ve altyapı birikiminindir. Birikimin payı çıktıktan sonra geri kalanın da tümüyle katılımcıların çabalarının ürünü olduğu söylenemez. Çünkü aynı katılımcılar işbirliği etmeden tek tek çalışarak hiç bir şey üretemezlerdi.

Böylece, üretimin tümünün, insanlığın birikimleri üzerinde gerçekleşen bir işbirliğinin ürünü olduğu görülüyor. Bu durumda üretime katılan insanların tek tek harcadıkları çabaların (bu çabalara 'emek' diyoruz) üretimde hiç payının bulunmadığı sonucuna

varıyoruz. Bunun ilk bakışta saçma bir sonuç gibi görüldüğü doğrudur. Ancak, bir karara varmadan önce emek kavramı üzerinde biraz daha durmak gerekiyor.

Tek başına yaşayan bir insan, yaşamı boyunca ne kadar büyük bir emek harcarsa harcasın, onun, yaşamını sürdürmenin dışında, doğa karşısında bir özgürleşme sağlayacak türden hiç bir üretimde bulunamayacağını saptamıştık. Oysa belli bir insanlık birikimi üzerinde başka insanlarla işbirliği eden insan, yaşamını sürdürebilmenin dışında önemli ölçüde özgürlük ('özgürleşme araçları' yerine kısaca 'özgürlük' terimini kullanıyoruz) üretmektedir. Üretilen bu özgürlüğün bireysel çaba ya da emek olarak herhangi bir karşılığının bulunduğu söylenemez.

Gerçekten, uygar bir toplum içinde özgürlük üretmekte olan insan, tek başına, yalnızca yaşamını sürdürmek zorunda olan insanın harcamayacağı çabadan daha çoğunu harcamakta değildir. Her iki insanın da harcamayacağı çaba doğanın kendisine verdiği fiziksel ve düşünsel gücün ötesine geçemez. Tersine, uygar toplumlardaki insanlardan bir bölümü doğanın kendisine verdiği fiziksel ve düşünsel gücün tümünü işbirliğine katılmada harcamadığı için artan gücünü spor ya da amatör sanat ve düşünce alanlarında harcamaktadır. Demek ki toplum üyesi olan insanın, yalnız başına yaşadığı zaman üretebileceği ile toplum içinde ürettiği arasındaki fark, onun toplum içindeyken daha çok çaba harcamasından değil, doğruca, toplumsal işbirliğiyle bilgi birikiminin onun üretimine kattığı değerden kaynaklanıyor.

Böylece, yeryüzünün bütün başka toplumlarından yalıtılmış olarak, yalnızca kendi üyelerinin işbirliğiyle belli bir uygarlık düzeyine gelmiş olan bir toplum düşünürsek, bu toplumun üyelerinden her birinin toplumca üretilen özgürlüklerdeki payının birbirine eşit

olması gerekir. Böyle bir yargının, üretimi konusunda günümüz insanının zihninde geleneksel olarak yerleşmiş olan kavramlarla bağdaşmadığı açıktır. Ancak, bu bağdaşmazlığın nedenlerini incelemeye geçmeden önce, bu olayın ne anlama geldiğinin tam bir açıklamasını yapmak uygun olacaktır.

Günümüzde toplumca üretilen özgürlüklerin değeri parayla ölçülmekte ve her birey, bir takım özel durumlarla hastalık ve ölüm gibi doğal olumsuzluklar bir yana bırakılırsa, parasının bolluğu ve bu parayı kullanmadaki ustalığı oranında özgürlüklerden pay almaktadır. Bu durumda, para bir özgürleşme aracı işlevini görmekte ve bireylerin özgürlükleri nasıl paylaşıkları sorusu bireylerin parayı nasıl kazandıkları sorusuna dönüşmektedir.

Yakın zamanlara dek gerek özgürlüklerin gerekse paranın, siyasal olarak topluma egemen olan güçlerin belirlediği kurallara göre dağıtıldığı düşünülebilir de, günümüzde, her bireyin özgürlüklerden alacağı payın, yani kazanacağı paranın, onun üretime olan katkısı ölçüsünde olması gerektiği kabul edilmektedir. Ancak üretime katkının nasıl hesaplanacağına karar vermek, özgürlük dağıtımının üretime katkı ölçüsüne göre yapılması gerektiğine karar vermek kadar kolay olmamıştır. Öyle ki, günümüzün bütün toplumsal sorunlarının, bu, üretime katkı ölçüsünün belirlenmesinde düğümlendiği söylenebilir.

Son aşamada üretimden elde edilen kârın üç kesim arasında dağıtılması gerektiği biçiminde bir uzlaşmaya varılmış olduğu söylenebilir. Bu kesimler emek, anapara ve devlet olacaktır. Ancak, her kesimin payının ne olacağı sorunu yine de çözümsüz kalmıştır. Devletin payı konusu, demokratik bir toplumda, her kesimin dolaylı ya da dolaysız etkisi altında bulunan parlamentoda tartışılmak üzere bir yana bırakılabilir.

Böylece asıl sorun emekle anaparanın alacakları payın saptanmasında çıkacakmış gibi görünürse de her bireyin emeğinin neye göre değerlendirileceği sorununun da çözüldüğü söylenemez.

Emeğin nesnel ölçülere göre değerlendirilmesinin, ilk bakışta sanıldığı gibi, eski tarihlere dek giden bir geçmişinin bulunduğu söylenemez. Hatta emeğin değer üreten bir çaba olarak kabul edilmesi için de Hıristiyanlığın doğuşunu beklemek gerekmiştir. Gerçekten Hıristiyanlığa göre Tanrı dünyadaki nimetleri (biz bunlara özgürlükler diyebiliriz) herkesin onlardan eşit olarak yararlanması için vermiştir. Bu durumda, toplum içindeki güçlü sınıfları karşısına almaktan her zaman çekinmiş olan Kilisenin kimi özgürlüklerin belli ellerde toplanmasının bir açıklamasını vermesi gerekmiştir. İşte herkesin kendi emeğiyle ürettiği şeylere sahip olabileceği kuralı buradan ortaya çıkmıştır.

Bir kez böyle bir kural konduktan sonra anapara sahipleri için kendi konumlarını savunma yolu da açılmış oluyor. Artık onlar "Elindekileri nereden buldun?" sorusuna karşı kolayca "Emeğimle kazandım" yanıtını verebilirler. Üstelik emek kuramı, emekle kazanılmış olanın çocuklara miras olarak bırakılması ya da istenilen kimseye bağışlanması hakkını da birlikte getirdiğinden, elindekileri kendi emeğiyle açıklayamayanlar için de değişik açıklama yolları bulunmuştur.

Açıklamaya çalıştığımız emek anlayışının sözde özgürlükçü olduğu öne sürülen görüşle de Marksçı sosyalist görüşle de bağdaşmadığı açıktır. Özgürlükçü görüş gece gündüz demeden çalışan bir kimseyle türlü bahaneler uydurup çalışmaya katılmaktan kaçınan birisinin üretimdeki haklarının eşit olacağını kabul etmeye yanaşmayacaktır. Marksçıların da emekçilerin hakkının korunması için emeğin hakkının korunması gerektiği görüşünden kolayca vazgeçmeleri düşünülemez.

Açıklamaya çalıştığımız emek anlayışının, insanların gelecekteki eşitliği konusuna bir aydınlık serpse bile, günümüze dek hemen bütün insanlarda ortak olduğu söylenebilecek görüşlerle tam bir karşıtlık içinde olduğu öylesine açıktır ki, bu durum, insanlığın günümüzdeki emek anlayışına nasıl geldiğinin bir açıklamasının verilmesini gerektirmektedir. Gerçekten, üretimin salt emekle sağlandığı ve herkesin üretimdeki payının harcadığı emeğe göre belirlendiği ya da belirlenmesi gerektiği görüşü yalnızca günümüze dek sürmekle kalmamış günümüzde de sürmektedir ve insanlığın bir süre daha bu görüşün etkisinden kurtulamayacağı anlaşılmaktadır. Öyle ki, belirli kurallara göre emek harcamayan ya da başkalarının harcadığı emekten yine belirli kurallara göre pay alma hakkı olmayan kimselere tanınan toplumsal haklar, salt toplumun bu kimselere karşı duymak zorunda olduğu etik sorumluluğa bağlı görülmektedir.

Oysa böyle bir düşünce eski zamanlarda bir Firavunun mezarını yapmak için yaşam boyu bir hayvan gibi çalıştırılan insanların bütün hakkının, yaşamda kalıp çalışmalarını sürdürebilmek üzere kendilerine verilen yiyeceklerden oluşması gerektiğini kabul etme sonucunu doğurur. Çünkü her çağdaki her toplumun emeğin değerini saptama konusunda kabul ettiği kurallar vardır. Firavunlar döneminde de bu konuda belirgin kuralların bulunmadığını kabul etmek için hiç bir haklı neden gösterilemez. Üstelik emeğe günümüzde biçilen değer o günküne göre daha uygun olduğunu, tartışmaya yer kalmayacak biçimde kanıtlamak hiç de kolay değildir.

Kısaca, bir toplum içinde üretilen özgürlüklerden, o toplumun üyelerinden hangilerinin ötekilerden daha çok pay almaları gerektiğini belirleyecek hiç bir ölçüt gösterilemez Bir toplumun üyelerinden her birinin, bir

emek harcamış olmak ya da bir ödevi yerine getirmiş olmak gibi koşullara bağlı olmadan, yalnızca o toplumun bir üyesi olarak, ortak üretimden pay almak hakkı vardır. Günümüze dek, hatta günümüzde de toplum üyelerinin bu koşulsuz hakkının kabul edilmemiş olması, doğruca, insanlığın insanın değeri konusundaki bilgisinin yetersizliğindedir. Bu bilgi yetersizliğinin günümüzden sonra da uzun ya da kısa bir süre boyunca insanlığı etkisi altında tutacağı anlaşılmaktadır.

Özellikle doğa bilimlerinin böylesine ilerlemiş olduğu günümüzde, insanın doğasına ilişkin bilgilerin böylesine yetersiz düzeyde kalmış olması şaşırtıcı görünebilir. Ancak başta insanlar arasındaki ilişkiler alanı olmak üzere birçok alanlarda değer yargılarının oluşmasında bilginin etkili olabilmesi için yalnızca bilgi düzeyinin yükselmiş olması yeterli olamamaktadır. Bunun yanında insanların, başta dinler olmak üzere her türlü gelenek ve göreneklerin zihinler üzerindeki egemenliğinin ürünü olan yerleşik inançlardan da kurtulmuş olmaları gerekir. Ortaçağ boyunca Avrupa toplumlarında görüldüğü gibi, belli dönemlerde yerleşik inançların aşırı baskısı, insanları, bilginin daha az olduğu dönemlerdekinden daha ilkel bir takım davranışlara sürükleyebilmektedir.

Buna göre, insan hakları konusunda çağa uygun görüşlerin güç kazanabilmesi için, bilginin ilerlemesinin yanında, bir takım yerleşik inançların insanların zihninden sökülüp atılabilmesi de gerekiyor. Öte yandan, bir toplumda, gerek bilginin artması gerekse inançların gücünün kırılması için o toplumun bireylerinden her birinin teker teker bilgilenmesi ya da inançlarından kurtulması da gerekmiyor. Toplumun bir bütün olarak ilerlemiş yani yöneticilerle yasa koyucuların gerekli nitelikleri kazanmış olması o toplumu çağdaşlığa yöneltmek ve o yönde sürekli bir ilerleme sağlamak için

yeterli olabilmektedir. Çağdaş yasaların yapılıp bunların çağdaş bir tutumla uygulamaya konması, bireylerin de yeterince bilgilenmiş ve inançlarından kurtulmuş gibi davranmalarını sağlayacaktır.

Böylece Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Bildirgesinde “Her bireyin, toplumun bir üyesi olarak toplumsal güvenliğe” ya da yine her bireyin “beslenme, giyinme ve uygun bir evde yaşayabilme de içinde olmak üzere, kendisinin ve ailesinin sağlık ve mutluluğu için uygun bir yaşama standardına” hakkı olduğunun belirtilmesinin, bireylerin toplum içindeki haklarını elde edebilmeleri yolunda atılan çok çekingeng adımlar olduğu söylenebilir. Bu hakların edimsel olarak sağlanması konusundaki girişimlerse henüz en ileri toplumlarda bile önemli sonuçlar verebilmiş değildir.

Ancak bu, bu girişimlerin hiç bir zaman önemli sonuçlar vermeyeceği, hatta yalnızca aynı toplum içindeki insanların değil, bütün dünyadaki insanların da her yönüyle eşit hakları paylaşacağı bir düzenin hiç bir zaman kurulamayacağı anlamına gelmez. Gerçekte bu yolda şimdiye dek hiç yol alınmadığı da söylenemez. Çağdaş toplumların büyük bölümünde hakların dağıtılmasında, soylu doğmuş olmaya bağlanan ayrıcalıklar kalmamıştır. Günümüzde insanların sözde üretici yeteneklerine verilen aşırı değer de soylulukla ilgili inançların yıkılmasının bıraktığı boşluğu doldurma gereksiniminden doğduğu söylenebilir.

Bütün yerleşik inançlar gibi, emeğin değer ürettiği inancının da tartışılmaz bir geçerliliği olduğu sanılabilir. Gerçekten günümüzde, insanlar arasındaki her türlü ayrıcalığın gelecekte kalkabileceğine inanmak hiç de kolay değildir. Sırtüstü yatıp üretime hiç katılmayan insanlar varsa, onlara bile aykırı görünecektir.

Ancak, yukarda da belirttiğimiz gibi, insanlar arasındaki ilişkiler konusundaki yargılar büyük ölçüde inançların etkisi altında verilmiştir. Örneğin gelecekte çalışmayan insanlarla çalışanların aynı hakları paylaşacağı düşüncesini kabul etmeye yanaşmayan kimseler, günümüzde bir mirasyedinin, hiç çalışmadan, çalışan kimselerin payına düşen hakların kat kat üstündeki haklardan yararlanmasını kolayca kabul etmektedir. Bu çelişkili tutumlardan kurtulmanın yolu, hakların emekle kazanıldığı türünden, uygulamada hiç de doğrulanabilirliği olmayan inançlardan kurtulmaktan geçmektedir.

Burada, hakların emek harcanarak yani işbirliği içindeki ödevlerin yerine getirilmesiyle elde edildiği kabul edilmezse insanların işbirliğine katılma ödevini yerine getirmeye nasıl zorlanabileceği sorusu ortaya çıkıyor. Ancak bu soru, işbirliğine katılmanın zorlamalara başvurmadan sağlanamayacağı türünden bir yanlış inançtan kaynaklanmaktadır. Oysa bütün insanlığını başkalarıyla yaptığı işbirliğine borçlu olan insanın bu işbirliğine katılması için herhangi bir zorlamaya gerek yoktur. Bir insan anatomik yapısının dengesini korumak bakımından harcamak zorunda olduğu çabayı, salt işbirliği içindeki yerinin gereklerine uymamak için, harcamaktan kaçınırsa o insanın hasta olduğunu kabul etmek gerekir.

Böylece, hakları ödevlerin karşılığı olarak tanımlama eğilimi de yine yerleşik inançların etkisi altında ortaya çıkan yanlış bir görüştür. İnsanın, hiç bir ödev karşılığı olmadan, yalnızca insan oluşundan gelen hakları bulunduğu gibi, karşılığında hiç bir hak beklemeden, yalnızca insan olduğu için yerine getirmek zorunda olduğu ödevleri de vardır. Bu hak ve ödevlerin neler olduğunu ve uygulamanın nasıl olması gerektiğini belirlemek de insanın özgürlük alanı içindedir.

İşbirliğine katılan insanların özgürlüğü arttıkça işbirliğinin verimi öylesine artar ki, bu verimlilik artışı aşırı özgürlüğün olası sakıncalarını tümüyle yok edebilir.

Bu durumda, gerek Birleşmiş Milletler Bildirgesinde Topluların bütün üyelerine sağlanması öngörülen haklar, gerekse ileri toplumlarda toplumun bütün üyelerine edimsel olarak sağlanmakta olan haklar, bu konuda yapılması gerekenlerin küçük bir bölümü bile değil yalnızca habercileridir. Hiç bir hakkın toplumun üretici kesimlerinden zorla alınıp üretici olmayan kesimlere dağıtıldığı düşünülmemelidir. Çünkü toplumlarda üretici olan ya da olmayan kesimler yoktur. Her toplumun her kesimi, doğru ya da yanlış, o toplumda geçerli olan yasalar, inançlar, gelenek ve göreneklerin kendisi için uygun gördüğü işlevi yapmaktadır. Böylece toplumda üretilen bütün değerler toplum üyelerinin bilinçli ya da bilinçsiz işbirliğinin ürünüdür ve üretimde toplumun bütün üyelerinin payı birbirine eşittir. Bir toplum üyesinin işbirliğine katılmamış olması onun sağlığının bozuk olduğunun açık bir göstergesidir. Onun hakları sağlık durumunun gereklerine bağlı olarak belirlenebilir.

Toplular düzeyindeki hak dağıtımı konusunda yeterli bir gelişme sağlandığı zaman, dünya düzeyindeki, yani dünyadaki bütün insanlar arasındaki, hak dağıtımı bakımından da durumun farklı olmadığını anlaşılması zor olmayacaktır. Bu da, toplular arasındaki ayrılıkların ve insan hakları konusundaki ayrıcalıkların tümüyle ortadan kalkması ve insanlığın doğayla savaşım gücünü büyük ölçüde zayıflatan bütün inançların yok olması demektir.

Bütün bunlar insanların bu tartışılmaz haklarının onlara hemen bir günde verilmesi gerektiği anlamına gelmez. Yerleşik inançlardan yeterince kurtulamamış insanlara hakların ve ödevlerin birbirinden

bağımsız olduğunu kabul ettirebilmek ancak bir baskı rejiminde olanaklı olabilir. Bir baskı rejimi de insanlara böyle bir rejim altında verilmek istenen haklardan çok daha fazlasından onları yoksun bırakmak anlamına gelir. İnsanlara belli aşamalarla hakları verildikçe onların bir yandan ödevlerini daha istekle yaptıkları bir yandan da hak ve ödev konularındaki inançlarının sarsıldığı görülecektir.

Bütün sorun insanların gelişmesi bakımından hakların ödevlerden önce geldiğini toplumların yasa koyucularının ve yöneticilerinin anlayabilmesindedir. İnsanlara haklarının verilebilmesi için onların ödevlerini daha iyi yapacak duruma gelmelerini beklemek hakları tanımaktan vazgeçmek anlamına gelir. İnsan, haklarını elde edebildiği ölçüde insanlaşacak ve insanlaştığı ölçüde de ödevlerini daha iyi yerine getirecektir. Sınıfsız tek bir dünya toplumu idealine ulaşmanın en kısa yolunun, insanlığın geleceğini kurma yolunda görev alanların haklar ve ödevler arasındaki öncelik sırasını iyi anlamalarından geçtiğini kabul etmek gerekiyor.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

ALLEN H. C., "Doctrine of Hot Pursuit: A Functional Interpretation Adaptable to Emerging Maritime Law Enforcement Technologies and Practises" *Ocean Development and International Law*, Vol: 20, No: 4, 1989, s. 309.

BAYKAL F. H., *Devletler Hukukunda Münhasır Ekonomik Bölge Kavramı ve Hukuki Niteliği*, (Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1986.

BRITTIN B. H., *International Law for Seagoing Officers*, 4th Ed. 1981.

BURKE C. W., LEGATSKİ R., WOODHEAD W., *National and International Law Enforcement in The Ocean*, 1975.

CHURCHILL R. R. & LOWE A. V., *The Law of The Sea*, Manchester University Press (New Revised Edition) 1988.

COLOMBOS, *International Law of The Sea*, 6th ed., 1967.

DOUGAL Mc & BURKE W., VORBACH, *Public Order of The Oceans*, 1987 "The Law of The Sea Regime and Ocean Law Enforcement; New Challenges for Technology" 9 *Ocean Development and International Law*, 1981, s. 323, 327-31.

DUPUY-VIGNES, *A Handbook on The New Law of The Sea*, Vol: 1-2, 1991.

GÜNDÜZ Aslan, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Teşkilatlar ile İlgili Temel Metinler*, Gözden geçirilmiş 2. Baskı, İstanbul, 1994.

HARRIS D. J., *Cases and Materials on International Law*, 3rd Edition, London 1982, s.334-336.

MCDUGAL M. & BURKE W., *The Public Order of The Oceans - A Contemporary International Law of The Sea*, New Haven Press, 1962.

O'CONNELL D. P., *The International Law of The Sea*, Vol: II Edited by I. A. SHEARER, Oxford, 1982.

ÖZMAN Aydoğan, *Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Konferansı, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (Tercüme)*, Deniz Ticaret Odası Yayını, İstanbul, 1984.

POULANTZAS, *The Right of Hot Pursuit in International Law*, Leiden, 1969.

POULANTZAS M. N., "The Right of Hot Pursuit Especially under the Geneva Convention on The High Seas" *Revue Hellénique de droit International*, 14th Year, 1981.

TOLUNER Sevin, Milletlerarası Hukuk Dersleri
(Devletin Yetkisi), Gözden Geçirilmiş 4. Bası, İstanbul,
1989.

WHITEMAN M., Digest of International Law, Vol: 4.
MİLLETLERARASI ANDLAŞMALAR

MİLLETLERARASI HUKUK KOMİSYONU ÇALIŞMALARI

1958 BİRLEŞMİŞ MİLLETLER BİRİNCİ DENİZ HUKUKU KONFERANSI ZABITLARI

1982 BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÜÇÜNCÜ DENİZ HUKUKU KONFERANSI ZABITLARI

Argumentum Aylık Hukuk Dergisi

Yayın Kurulu: Ar. Gör. Rukiye Akkaya, Ar.Gör. Talat Canpolat, Dr. Fethi Gedikli,
Yrd. Doç. Ahmet Gökçen, Prof. Dr. Ali Rıza Okur, Doç. Dr. Hayrettin Ökçesiz,
Ar.Gör. Mustafa Şentop, Yrd. Doç. Dr. Mustafa Yıldız

Sahibi ve Yazı İşleri Sorumlusu: Mustafa Şentop

Yazışma Adresi: Argumentum Aylık Hukuk Dergisi, Ar. Gör. Mustafa Şentop,
Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi 81041 Haydarpaşa/İstanbul

Baskı ve Dağıtım: Alkım Yayıncılık